

Mr. Tadej Praprotnik
Institutum Studiorum Humanitatis
Fakulteta za podiplomski humanistični študij
študijska smer: lingvistika govora in teorija družbene komunikacije
Ljubljana, Slovenija
e-mail: praprotnik@ish.si

Priljeno: 5. srpnja 2000.

Kompjutorski posredovana komunikacija i problem spolnog identiteta⁽¹⁾

Sažetak

Kod analize komunikacije i komunikacijskih obrazaca, koji se upotrebljavaju u kompjutorski posredovanoj komunikaciji, spol je najprimjereniji faktor kojim možemo mjeriti do koje granice virtualni prostor zadržava predvirtualne komunikacijske prakse. Kako muškarci, tako i žene donekle predvidljivo prenose već naučene komunikacijske obrasce koji su značajni za predvirtualni svijet. Dakle, u kompjutorski posredovanoj komunikaciji održava se dualizam muškog i ženskog govora sa svojim karakteristikama. Istraživanja često ukazuju na spolno diferenciran diskurs te na spoznaju da hipotetički potencijali internetske kulture nisu u skladu sa stvarnim iskustvima korisnika i korisnica. Pogotovo korisnice često upozoravaju da dolazi do prijenosa misaonih i iskustvenih obrazaca koji su karakteristični za situacije izvan virtualne kulture - u prostore, odnose i komunikacijske interakcije unutar internetske komunikacije. Diskurzivne analize kompjutorski posredovane komunikacije pokazuju da ženski govor uključuje opravdanja, pitanja, potporu sugovornicima, dok su za govor muškaraca karakteristične tvrdnje, samopromocija i slično. Za žensku je on-line komunikaciju karakterističan rapport talk, dok je za muškarce karakterističan report talk.

Dakle, svaki je virtualni svijet ujedno ovisan i o fizičkom, i o društvenom i o prethodnom svijetu, a tu nit održavaju upravo pojedinci i pojedinke. Matrica internetskih situacija i značenja upravo zato znači samo nastavljanje njezine "originalne" matrice, to jest matrice predvirtualnog svijeta, jer su bića pred ekranom još uvijek isti ljudi. Upravo je zato virtualna kultura i dalje samo dio, ekstenzija - i ne potpuna alternativa - realne kulture.

Ključne riječi: *internet, kompjutorski posredovana komunikacija, socijalna interakcija, spolni identitet, spolno diferencirani diskurs*

Procesi socijalizacije i svakidašnje stereotipne predodžbe, koje predstavljaju nešto što bi moglo označavati "muškost" i "ženskost", omogućuju neprestanu svijest o tome kakav bi trebao biti naš "pravi" identitet. Normativna predodžba "ženskosti" i "muškosti" utvrđuje predodžbe koje se čuvaju i koje se iskazuju u određenim socijalnim situacijama svakidašnjega života. Takve normativne predodžbe postaju društvena očekivanja drugih ljudi, ali i očekivanja koja želimo prilikom interakcije s drugim ljudima i sami ispuniti. Ta očekivanja često postavljaju žene u strukturalno nejednakopravan položaj - primjerice u interpersonalnoj komunikaciji.

Jedan od koraka analize konstitucije spolnog identiteta u kompjutorski posredovanoj komunikaciji svakako se proteže i u područje reprezentacije pojedinaca, gdje ćemo se usredotočiti na komunikacijske obrasce i identitete koje akteri održavaju u međuodnosu putem tog nevidljivog prostora. Izniman značaj ovakvoga pristupa nalazi se u spoznaji kako hipotetički potencijali tehno-kulture nisu nužno u skladu sa stvarnim, odnosno realnim iskustvenim poljem pojedinih korisnika i korisnica. Naime, virtualne korisnice tih beskonačnih mogućnosti često upozoravaju da dolazi do prijenosa misaonih i iskustvenih obrazaca, koji su karakteristični za situacije izvan virtualne kulture, i u prostoru, odnose i komunikacijske interakcije unutar nje. Spoznaje Margareth Morse, primjerice, govore da se akteri u virtualnim interakcijama ponašaju i odlučuju sukladno strukturi vrijednosnih orijentacija koje ih vode već pri samom oblikovanju i u odnosima u stvarnom svijetu. Posredovane reprezentacije i informacije zapravo su ogledalo društvene, odnosno virtualne stvarnosti, čime se približavamo tezi da se na području komunikacija ili posredovanja ne radi samo o širenju poruka u prostoru, već i o održavanju društva u vremenu; dakle, ne kao čin prenošenja informacija, već kao reprezentacija zajedničkih uvjerenja (Morse, 1997.; Oblak, 1998.).

Tekstualni značaj kompjutorski posredovane komunikacije omogućava korisnicima brižno selektiranje onih identifikacijskih elemenata koje sami žele. Dakle, u takvoj virtualnoj socijalnoj realnosti pojedinci i pojedinke mogu smanjiti očekivanja što se odnose na spol, jer mogu izražavati elemente na temelju kojih će ih ostali identificirati kao pripadnike odnosno pripadnice suprotnoga spola. Dakle, postavlja se pitanje može li upotreba nadimka ili pseudonima u kompjutorski posredovanoj komunikaciji smanjiti razlike u komunikacijskom modelu koji se bazira na spolu. U svezi s tim često se spominje i demokratizacijski potencijal, jer su verbalni označivači koji prikazuju socijalnu hijerarhiju u takvoj kompjutorskoj komunikaciji odsutni. Dakle, postavlja se pitanje hoće li takva vrsta odsutnosti socijalnih očekivanja i proizlazećeg pritiska reducirati asimetriju koju primjećujemo među spolovima.

Kompjutorski posredovana komunikacija omogućava takvu sinkronu komunikaciju, koja uključuje simultanu prisutnost sugovornika, kao i asinkronu komunikaciju koja je

sastavljena od nesimultanih poruka. Interaktivnost je ono svojstvo koje izdvaja kompjutorski posredovanu komunikaciju kao potencijalni interpersonalni masovni medij. Standardni je kriterij stupnja interaktivnosti stupanj reagiranja u diskursu, dakle, razina do koje reakcije uključuju prethodne reakcije. Taj interpersonalni faktor daje kompjutorski posredovanoj komunikaciji mogućnost da djeluje kao prvi *many-to-many* masovni medij.

Međutim, postoje suprotna gledišta o tome kakav je stvarni potencijal takve vrste kompjutorski posredovane komunikacije. Teorije koje naglašavaju da ta komunikacija omogućava samo vrlo ograničenu socioemocionalnu i relacijsku komunikaciju obično se predstavljaju pod zajedničkim nazivnikom "*cues-filtered-out*" approach. Te teorije označavaju kompjutorsku komunikaciju kao manje osobnu, manjkavu u usporedbi s *face-to-face* komunikacijom, koja podrazumijeva socijalnu prisutnost i socijalno kontekstualne označivače. Socijalna prisutnost kao karakteristika medija podrazumijeva opseg do kojega sudionici komunikacije osjećaju da su i ostali sudionici uključeni u komunikacijsku interakciju. U tom su smislu i zamjerke kako kompjutorski posredovana komunikacija "depersonalizira" sudionike komunikacije, jer ni oni sami ne mogu izmijeniti ostale neverbalne indicije. Tvrdi se da iz toga, kao rezultat, proizlazi socijalna anonimnost oko koje sudionici moraju zamisliti audijenciju. S druge strane, neki autori naglašavaju da je ta komunikacija vrlo intimna ili anonimna, ovisno o namjeri pojedinoga korisnika. Neki iskusni kompjutorski korisnici tvrde da je kompjutorska komunikacija, kao što je na primjer elektronska pošta (*e-mail*) i kompjutorske konferencije, bogatija od *face-to-face* komunikacije.

Pitanje kompjutorske komunikacije povezano je i sa samom problematikom spola i razlika koje se pojavljuju između žena i muškaraca, te - u vezi s tim - s mogućnošću poboljšanja komunikacije. Iako muškarci i žene govore istim jezikom, znanstvenici su utvrdili da je upotreba jezika među spolovima ipak različita. Naime da žene mnogo češće upotrebljavaju intenzivnije emocionalne izraze (na primjer, riječi grozno, očajno...), te da muškarci i žene upotrebljavaju različiti vokabular. Žene upotrebljavaju više pridjeva i priloga koji konotiraju "trivijalnost" i "beznačajnost", na primjer, lijepo, tužno, dragi... Nadalje, žene upotrebljavaju mnogo više ekspresivnih izjava, dok muškarci upotrebljavaju izravnije i informacijske izjave. Sve te spoznaje općenito ne vrijede kao distinktivni kriteriji, već se odnose na potpuno određen tip društva i društvenih skupina - vrijede, prije svega, za takozvana građanska društva. Naime, razlike takve vrste što ukazuju na spolno diferencirani diskurs ne vrijede, na primjer, u radničkim obiteljima gdje se govor muškarca i žene ne razlikuje u tim detaljima, jer i muškarac i žena manje-više upotrebljavaju isti vokabular. Sljedeća je razlika posebno značajna kada je posrijedi interaktivnost. Naime, žene komuniciraju s mnogo više pozitivnih reakcija nego muškarci. No, oni, pak, upotrebljavaju agresivniji jezik i općenito govoreći proizvode mnogo više jezičnih radnji. Muškarci "djeluju" tako da

fokusiraju govor na određeni problem, dok žene "reagiraju" na doprinose drugih ljudi tako što izražavaju slaganje, razumijevanje i potporu. Međutim, žensku participaciju u komunikaciji više vodi sama želja za očuvanjem komunikacije negoli želja za postizanjem konsenzusa. Zbog toga se ženski govor označava kao "ovisan" i "kooperativan", dok govor muškaraca izražava "neovisnost" te dokazuje hijerarhijsku moć. Diskurzivne analize kompjutorski posredovane komunikacije potvrđuju da govor žena uključuje opravdanja, pitanja, usmjerenost na pojedine osobe, potporu sugovornicima, dok u govoru muškaraca prevladavaju 'čvršći' iskazi, samopromocija, retorička pitanja, autoritativna usmjerenost, brzi okreti i humor. Žene se više pitaju i češće opravdavaju. Kaplan i Farrell tvrde da je za žensku *on-line* komunikaciju značajan *rapport talk*, dok muškarcima preferiraju *report talk* (Jaffe et al., 1999). Kathleen Michel također je istraživala spolne razlike, doduše u virtualnoj zajednici *KIDCAFE* koja povezuje djecu cijeloga svijeta. I ona je upotrijebila teoriju Deborah Tannen o spolnim razlikama u konverzaciji i potvrdila već ustanovljenu distinkciju između ženskog *rapport* stila (kooperativan, intiman) i muškog *report* stila (informativan) (Boudourides 1995:5; Michel, 1992).

Analiza koju su proveli istraživači Jaffe, Lee, Huang i Oshagan obuhvaća upravo razlike koje se pojavljuju u "realnoj" i kompjutorski posredovanoj komunikaciji, ali njome je provjereno i do koje se mjere razlike među spolovima odražavaju i u tom novom obliku komunikacije. Istraživanje je kao rezultat postavilo nekoliko hipoteza:

H1: Općenito govoreći, ljudi koji su bolje upoznati i kojima je kompjutorski posredovana komunikacija bliska intenzivnije sudjeluju u njoj.

H2: Participacija je veća u anonimnoj kompjutorski posredovanoj komunikaciji, nego u kompjutorskoj komunikaciji gdje se upotrebljavaju stvarna imena.

H3: Žene pokazuju veću tendenciju maskiranja identiteta u anonimnoj kompjutorskoj komunikaciji nego muškarcima (tako što preuzimaju nadimak neutralnog značenja ili neko muško ime).

H4: Žene pokazuju veću tendenciju izražavanja društvene ovisnosti (referiranje na druge sudionike, samoreferencija, potpora drugima, emocionalni diskurs) nego muškarcima.

U isto vrijeme postoje utemeljena očekivanja da odsutnost klasičnih socijalnih informacija mijenja ponašanje muškaraca i žena i na neki drugačiji način. Naime, možda bi muškarcima počeli osjećati manju potrebu za projekcijom viđenja neovisnosti te bi u toj anonimnoj (*nickname*) kompjutorskoj komunikaciji izražavali više "ženskih" osobina, zatim komunikacijske obrasce i sam stil, koji se obično etiketira kao "ženski" te bi

izražavali veću socijalnu ovisnost nego u realnoj kompjutorski posredovanoj komunikaciji. Na drugoj strani, žene bi osjećale da su u anonimnom kontekstu manje prisiljene komunicirati na društveno očekivan način, nego u realnoj kompjutorskoj komunikaciji.

H5: Muškarci pokazuju veću tendenciju izražavanja socijalne ovisnosti (referencija na sugovornike, samoreferencija, potpora, emocionalni diskurs) u anonimnoj, nego u *real-name* kompjutorskoj komunikaciji.

H6: Žene iskazuju manju tendenciju izražavanja socijalne ovisnosti u anonimnoj komunikaciji, nego u *real-name* kontekstu.

H7: Muškarci iskazuju manju tendenciju u izražavanju socijalne ovisnosti u *real-name* kompjutorski posredovanoj komunikaciji nego žene, ali ne i u anonimnoj (gdje je tendencija obaju spolova jednaka).

Analizom je obuhvaćeno 114 studenata i studentica (53 muškarca i 61 žena), od kojih su u samu analizu uključeni samo oni s već prethodnim poznavanjem kompjutorski posredovane komunikacije (ukupno njih 75). Oni su bili podijeljeni te su tako sudjelovali na dvjema kompjutorskim konferencijama koje su se odvijale istovremeno. U jednoj su upotrebljavali stvarna imena, a u drugoj nadimke (pseudonime). Osim početne registracije sudjelovanje diskutanata bilo je potpuno dobrovoljno. Studentice i studenti izabrani su za određenu konferenciju metodom slučajnih brojeva. Isto tako studenti nisu bili upoznati s činjenicom da postoje dvije paralelne konferencije. Konferencija je trajala otprilike dva mjeseca. Kako bi sačuvali sličnost topike konferencija, organizatori su uključivali slične topike na objema konferencijama. Odgovor sudionika uvijek se pojavio odmah iza njegova imena ili nadimka, tako da su svi sudionici mogli prepoznati izvor svakog odaziva.

Odgovori su zatim uvršteni u jedan od tipova reagiranja. S obzirom na to da se onima koji su analizirali podatke bipolarna distinkcija činila prelabavom i prenezgrapnom, i to u području socijalnoemocionalne orijentacije - orijentacije na zadatke, sve su podatke kodirali u četiri kategorije:

Referiranje na druge, kao što je spominjanje prethodnih sugovornika i njihovih reakcija;

Referiranje na sebe koje je bilo definirano i kodirano kao pojedinačeva upotreba ličnih i posvojnih zamjenica u prvom licu, kao što su: "ja", "mene", "moj";

Upotreba izjava podupiranja sudionika koje su kodirane, kao što je to upotreba rečenica tipa: "U pravu si", "Istina je";

Upotreba emocionalnih izjava koje su definirane kao pojavljivanje *emoticons* na ekranu; na primjer: " :-) ".

S namjerom što detaljnijeg određivanja problema nadimci su bili podijeljeni u dvije kategorije: isti spol (rod nadimka je jednak stvarnom spolu sudionika); drugi spol (maskiranje spola) (Jaffe et al., 1999).

Rezultati su pokazali da postoji veća participacija pojedinki i pojedinaca koji su prethodno iskazali poznavanje kompjutorski posredovane komunikacije. Nadalje, pojedinci i pojedinke u anonimnim kompjutorskim konferencijama, općenito, aktivnije i češće sudjeluju u diskusijama nego pojedinci u *real name* kompjutorskoj komunikaciji. Odabir spola bio je, kao što je već i rečeno, kodiran u dva tipa. Statističkim testiranjem signifikantnosti dobio se podatak da muškarci češće odabiru pseudonime koji ukazuju na isti spol, dok žene pokazuju veću tendenciju odabiranja nadimaka koji maskiraju njihov spol. Pearsonov hi^2 test pokazao je visoku statističku signifikantnost. Međutim, moramo upozoriti da, s obzirom na uzorak, ne možemo izvoditi zaključke koji će vrijediti općenito, jer je uzorak konstruiran iz specifične, studentske, populacije.

Kod provjeravanja sljedećih hipoteza (4-7) bile su upotrebljene četiri kategorije kao indikatori socijalne ovisnosti. Hipotezom 4 predviđeno je da žene više teže izražavanju socijalne ovisnosti, što se i potvrdilo u tri od četiri kategorije: referencija na druge, samoreferencija i podupiranje sugovornika. To znači da je kod žena veći udio tih triju tipova reakcija. Upotreba emocionalnih izraza ne razlikuje se značajno među spolovima.

Istraživači su, također, napravili analizu koja je pokušala pronaći razlike u stvarnoj i *nickname* kompjutorskoj komunikaciji, te su ustanovili da muškarci izražavaju veću socijalnu ovisnost u *nickname* komunikaciji negoli to čine u stvarnoj komunikaciji i to u kategoriji samoreferencije i potpore drugima. No, iznenađujući su rezultati za hipotezu 6, jer žene uopće ne iskazuju razlike u izražavanju socijalne ovisnosti, bilo da se radi o stvarnoj ili *nickname* kompjutorskoj komunikaciji. To znači da kod muškaraca "biti anonimn" u kompjutorski posredovanoj komunikaciji u određenim okolnostima vodi promjenama u interakciji. S druge strane, žene ne iskazuju nikakve promjene u načinu interakcije u stvarnoj ili *nickname* kompjutorski posredovanoj komunikaciji. Općenito, žene iskazuju veću težnju za socijalnom ovisnošću nego muškarci. Hipoteza 7 bila je potvrđena samo u jednoj kategoriji. Muškarci pokazuju veću težnju za samoreferencijom u anonimnoj komunikaciji, dok žene iskazuju nižu tendenciju za samoreferencijom (upotreba zamjenica "ja", "moj",...) u anonimnoj (*nickname*) kompjutorskoj komunikaciji. Dakle, muškarci izražavaju socijalnu ovisnost u anonimnoj kompjutorskoj komunikaciji, dok takve težnje ne iskazuju i u stvarnoj komunikaciji (Jaffe et al., 1999).

Činjenica da žene iskazuju veću težnju za prikrivanjem, odnosno maskiranjem identiteta, da se "preoblače" u muški spol, ukazuje na implicitan socijalni pritisak koji žene osjećaju kada sudjeluju u spolno miješanoj interakciji. Međutim, u istom trenutku možemo tvrditi da je žena - slično kao i muškarac, što ćemo pokazati malo kasnije - također ropinka same sebe, jer sama čuva i potvrđuje stereotipne predodžbe te gradi identitetne politike koje ju zadržavaju u podređenom položaju. To dokazuju i rezultati da žene ne mijenjaju svoj način interakcije, bilo da govorimo o kompjutorskoj komunikaciji koja upotrebljava stvarna imena ili samo nadimke. Ta je činjenica zaista iznenađujuća. Svakako se uvijek može naći netko tko će to uzeti za dokaz da su te osobine prave, odnosno tipično "ženske" te da žene upravo iz tog razloga ne osjećaju socijalni pritisak, jer su te osobine njihove "prirodom" dane karakteristike. Međutim, to je isključivo mehanizam samoostvarujućeg proročanstva.

Jedan od razloga leži možda u činjenici da su žene - koje su već cijelu povijest podređeni i definirani spol - "uspješnije" pountrile društvena očekivanja te da ta društvena očekivanja ispunjavaju i onda kada to i ne bi bilo "potrebno", dakle kada su anonimne. Potpuno je drugačiji slučaj kod muškaraca. Naime, oni se u anonimnoj komunikaciji prikazuju kao manji "machomen", jer češće upotrebljavaju one oblike i načine govora koji izražavaju socijalnu ovisnost. Takav način komunikacije muškarci, naravno, radije upotrebljavaju kada su "nevidljivi". Usprkos društvenim očekivanjima koja od muškaraca traže izražavanje socijalne neovisnosti, potreba je za socijalnom ovisnošću i korporativnošću jednako jaka kod obaju spolova. Dakle, ono što bi neki označili kao "ženske" osobine - na primjer potreba za uzajamnošću i povezanošću - zapravo je osobina svojstvena cijelome čovječanstvu. Tu osobinu žene iskazuju bez obzira na situaciju. Međutim, te karakteristike žene ne iskazuju samo zato jer su te potrebe osobina svih ljudi, dakle univerzalna osobina. Te su karakteristike ujedno označene kao "ženske" i upravo ih zato, u namjeri konstrukcije svog "ženskog" identiteta, žene vrlo često iskazuju. Naime, žene ne iskazuju te potrebe jedino zato jer osjećaju da su te potrebe njihova "unutarnja" ljudska potreba, već ih iskazuju iz razloga što su im drugi rekli da s njima izražavaju svoju "ženskost". Upravo je suprotno s muškim spolom kojem je "izvana" zabranjeno izražavati te - "ženske" - osobine. Dakle, muškarcima je oduzeta ta osobina, koja im je svejedno potrebna i koju na neki način i žele. No, postavlja se pitanje koji je spol veći "rob" društvenih očekivanja?

Tu vrstu diskrepancije između toga kako se žene u kompjutorskoj interakciji zaista ponašaju, te kako bi se mogle ponašati, možemo svakako objasniti drugačije. Novi mediji, kojima pripada svakako i internet, zamišljeni su tako da se uloge pošiljatelja i primatelja poruka vrlo lako mijenjaju. Upravo bismo ih iz tog razloga mogli smatrati svojevrsnim suvremenim *agorama*, gdje svaki sudionik društva slobodno prima i šalje informacije. Metafora *agore*, pomoću koje često pojašnjavaju i 'opjevavaju' internet, jasno upućuje na tendencije da u novim medijima nestane, ili bar oslabi, granica između

javne i privatne komunikacije, s obzirom na to da je agora zamišljena kao javno mjesto na kojemu svaki pojedinac nastupa u svojoj vlastitoj ulozi (Škiljan, 1999:102). Jedna od logičkih pretpostavki koja može objasniti to "preklapanje" ženskog identiteta izvire upravo u tome da brisanje granica između javne i privatne komunikacije, pogotovo pojedinkama ponekad predstavlja veliki problem, jer se, kao što smo već vidjeli, često događa da nastupaju kao emancipirani subjekti, u što ih navodi sam javni značaj komunikacije, a da ujedno u njihov javni diskurs ulaze i one stvari koje bi najradije ostavile "kod kuće". Možda je upravo objedinjenje javne i privatne komunikacije ona činjenica koja je u određenijem obliku mogla upozoriti na dualizam javnog i privatnog. Štoviše, žene se i u modernom svijetu još nalaze u dvostrukoj ulozi gdje su, ukoliko možemo to tako kazati, ponekad prisiljene nositi dvije društvene uloge. Kako javno, tako i privatno.

Ambivalentnost glede ženske uloge u životu problematična je stoga što žene često ni nemaju društveni - na neki način javni - identitet, koji bi bio ekvivalent muškom, te je njihova individualnost uništena u kolektivnom subjektu Majke. Njihova se specifična volja ne uvažava, pa je zbog toga i njihova vlast neuhvatljiva; njihovu stvarnu posredničku ulogu prikriva odsutnost njihova društvenog identiteta. Iako su u tom slučaju žene skoro i nevidljivi vođe vlasti koje crpe svoju moć upravo iz toga što ostaju skrivene u pozadini, na drugoj su strani previše opterećene simboličkim konotacijama (Accati, 1993). Takav "moćan" položaj žena možemo pronaći u raznim okolinama, prije svega na razini same obitelji gdje žene obično zauzimaju značajan skrbni položaj. Žene imaju često u obitelji dominantan položaj, iako je ta moć drugačija od dominantnog položaja koji posjeduju pojedinci u javnosti, jer sama moć u obitelji često i nije dobrovoljna, dok ih ujedno i taj položaj u obitelji postavlja u inferioran položaj, a pogotovo kada se radi o odnosima u javnosti gdje "domaćinstvo", dakle žensko "produljavanje prirode" nikada nije bilo prepoznato kao pravi posao (Zaviršek, 1994). Na drugoj pak strani muškarci imaju točno određeni društveni identitet koji podrazumijeva javnost (upravo smo se zato i pitali koji je spol veći rob socijalnih očekivanja) te su već od davnine naviknuti da su javni govornici. čak i tada kada to nije potrebno, često govore na način kao da određenu izjavu posreduju cijelome svijetu. Možda im upravo zato smanjenje granice između privatne i javne komunikacije ne predstavlja takav rez, jer imaju, općenito gledano, samo jedan "program". Nije im potrebno "preklapanje" između javnog i privatnog programa, jer mnogo češće od žena nastupaju kao javni govornici koji imaju "poruku za javnost".

Sve ukazuje na to da ideju "virtualnog oslobođenja" najlakše možemo "provjeriti" upravo na pitanju spola. Već smo spomenuli analize koje pokazuju spolno diferencirani diskurs, koji pak samu ideju slobode svakako na neki način slabi. Naime, ako bi uklapanje u prostore virtualnih svjetova dosljedno značilo gubitak spolnog identiteta, tada u tim prostorima ne bismo mogli pronaći pretjerano velike spolno determinirane

diferencijacije. Šetači po virtualnim informacijskim mrežama trebali bi se čak (potpuno) osloboditi opterećenosti spolom, a želja za izražavanjem spolnog identiteta morala bi biti smanjena na minimum, dok bi mogućnost ulovljivosti nečijega spola bila skoro zanemariva (Oblak, 1998). S obzirom na to da je "matrica" mrežnih situacija u određenoj mjeri zapravo nastavak njezine "originalne" matrice - matrice predvirtualnih sustava - mnoge suvremene autorice upozoravaju na neke čimbenike koji određuju spolne razlike i unutar samog *cyberspacea*.

Žene se uključuju u virtualni svijet - kako na primjer tvrdi Dawn Dietrich - kao u socijalni svijet koji većinom definiraju na temelju vlastitog iskustva. Dakle, u virtualni svijet "preslikavaju" vlastite "stvarne" predstave te i u taj svijet unose stvarne, već uspostavljene odnose. Žene korisnice obično su i manje aktivne i manje glasne od muškaraca.

Ilustrativan primjer navodi Stacy Horn koja je postavila spolno miješani *electronic bulletin board*, i ta je on-line ponuda konstituirala zajednicu umjetnika, pisaca i filmskih stvaralaca. Upravo zbog "artističkog" i ne toliko komercijalno-poslovnog ili tehničkog značaja privukla je vrlo raznoliku "klijentelu", između ostalog i vrlo visok udio žena - 40%. Takav visok udio žena postignut je i zbog vrlo agresivnog "novačenja" unutar ženske populacije. No, bila je iznenađena jer su žene u on-line situacijama postale pasivne te su se - usprkos čestom sudjelovanju u mrežnim sferama - vrlo rijetko uključivale u interakciju s drugim korisnicima. Najradije su se uključivale u onu vrstu internetskog ponašanja, koje je sama označila kao "skrivanje" (*lurking*). To je situacija kada konverzaciju ili diskusiju samo osluškujemo, s tim da ne želimo u njoj aktivnije (su)djelovati. Prema mišljenju S. Horn, žene projiciraju utjelovljeni identitet na području *cyberspacea* te ulaze u virtualnu zajednicu kao u socijalni svijet koji definiraju na temelju osobnog iskustva u široj kulturi (Dietrich, 1997; Oblak, 1998). To znači da žene u određenoj mjeri u taj "novi" svijet projiciraju i ustaljene komunikacijske obrasce, a takav tip ponašanja prije naglašava nego narušava konzervativne odnose među spolovima, jer se uzorci ženskog sudjelovanja u maloćemu razlikuju od situacija koje su svojstvene svijetu stvarnih društvenih odnosa (Dietrich, 1997).

Kao što objašnjavaju zagovornici "virtualnog oslobođenja", naš bi on-line identitet mogao biti potpuno slobodan i potpuno drugačiji od onoga kakav bi se moglo očekivati u skladu s već unaprijed određenim značenjima spola. Naime, komunikacijske prakse koje su moguće u virtualnom prostoru dokazuju da postoji mnogo raznovrsnih načina preko kojih pojedinac može zamaskirati i kako želi prikazati svoj identitet. Dakle, ono što žele biti, odnosno (barem) onu sliku koja bi im pristajala i koja je ujedno "oslobođena" vanjskih društveno posredovanih reprezentacija. Pojedinke i pojedinci, prema tome, mogli bi iskusiti što znači biti "slobodan" subjekt, a to možemo prikazati jednadžbom:

subjekt minus društvena reprezentacija i konstrukcija.

Međutim, taj je subjekt uvijek već posredovan, jer u protivnome ne bi bio subjekt. Naime, subjekt ne može izaći "izvan sebe" te se "objektivno" promatrati.

Usprkos neuhvatljivosti "pravog" pogleda, svejedno je zanimljiva i ta spoznaja da žene često radije zadržavaju svoj spolni identitet, nego što su spremne mijenjati ga. Dakle, mogle bi promijeniti identitet i preuzeti nešto drugo. To "nešto drugo" svakako ne bi bio onaj "pravi" identitet, no promijenile bi barem ono što nisu. Nešto drugačije, no u biti iste probleme ima i muški dio populacije, koji je isto tako rob vlastitog identiteta. Pitanje jest, zašto pojedinci i pojedinke tako vole "svoj" identitet? Zašto "po svaku cijenu" žele zadržati taj identitet? Razlog možemo formulirati na sljedeći način: činjenica jest da nam se identitet nameće, no ujedno je i velik dio nas. Obavezuje nas, a mi ga volimo. Prisiljava nas, a mi dobivamo svoje zadovoljstvo u njegovu funkcioniranju pa čak i u njegovu nasilju⁽²⁾.

Sa slovenskog prevela Petra Hobljaj

Bilješke

¹ Tekst je skraćena verzija nekih poglavlja, nastalih u okviru doktorske disertacije pod naslovom *Zajednica, identitet i komunikacija u virtualnim internetskim zajednicama* (naslov originala: *Skupnost, identiteta in komunikacija v virtualnih internetskih skupnostih*).

² Rečenica je konstrukcija (reformulacija) Durkheimova određenja institucije, koji u originalu glasi: "Institucije nam se nameću, no ujedno je i velik dio nas; obvezuje nas, a mi ga volimo; prisiljava nas, a mi pak dobivamo svoje zadovoljstvo u njihovom funkcioniranju pa čak i u njihovom nasilju." (Durkheim, É., *Les règles de la méthode sociologique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1987:20-21). Autor članka je izmijenio riječ "institucija" s riječju "identitet."

Literatura

1. Accati, Luisa (1993) "Svetniččin mož: očetovska vloga, materinska vloga in italijanska politika", U: *Mediteran v Sloveniji*, časopis za kritiko znanosti, br. 158-159, Ljubljana.
2. Boudourides, Moses. A. (1995) "Social and Psychological Effects in Computer-Mediated Communication", contributed paper at the 2nd Workshop/Conference "Neties'95", Greece, October 12-13,1995. URL: <http://www.duth.gr/~mboudour/mab/csi.html>, 10. 2. 1999.
3. Dietrich, D.(1997) "(Re)-Fashioning the Techno-Erotic Woman: Gender and Textuality in the Cybercultural matrix", U: *Virtual Culture; Identity & Communication in Cybersociety*, SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
4. Durkheim, Émile (1987) *Les règles de la méthode sociologique*, Presses Universitaires de France, Paris.
5. Jaffe, J.M.; Lee, Y.E.; Huang, L.N.; Oshagan, H.(1999) "Gender, Pseudonyms, and CMC: Masking Identities and Baring Souls", Paper submitted for presentation to the 45th Annual Conference of the International Communication Association, May, 1995, Albuquerque, New Mexico, USA, URL: <http://research.haifa.ac.il/~jmjaffe/genderpseudocmc/index.html>, 27. 10. 1999.
6. Morse, M. (1997) "Virtually Female: Body and Code", U: J. Terry in M. Calvert (ed.): *Processed Lives: Gender and Technology in Everyday Life*.
7. Michel, K.(1992) "Gender Differences in Computer-Mediated Communication", electronic document, dostupan preko KIDLINKa.
8. Oblak, T.(1998) "Virtualni potrošniki v preobleki", U: *časopis za kritiko znanosti*, god. XXVI, br. 188, Ljubljana.
9. Škiljan, Dubravko (1999) *Javni jezik*, Studia humanitatis, zbirka Apes, Ljubljana.
10. Zaviršek, Darja (1994) *Ženske in duševno zdravje*, Zbirka Ženske in duševno zdravje, Ljubljana.

Computer Mediated Communication and the Problem of Sexual Identity

Mr. Tadej Praprotnik

Summary

When analyzing communication and communicational patterns which are used in the computer mediated communication (CMC), we find the sex to be the most suitable factor which can help us to establish up to which degree virtual space withholds previrtual communication practice. Both men and women transfer in somewhat predictable manner already acquired communicational patterns which are significant for previrtual world. Therefore, computer mediated communication reflects the duality of male and female discourse together with their particularities. Researches often point to sexually differentiated discourse and also to the fact that hypothetical potential of the internet culture is in tune with real life experience of the users of both sexes, because, as female users often point out there is a transfer of mental and empirical patterns which are typical for situations outside virtual culture and also to spaces, relations and communicational interaction within internet communication. Discourse analysis of computer mediated communication shows that female discourse involves excuses, questions, and support, while male discourse is full of assertion, self-advertisement etc. Female on-line communication is characterized by rapport talk, while male discourse is characterized by report talk.

To sum up, every virtual world is at the same time dependant on a physical, social and "previous" world and that dependance is maintained by the individuals of both sexes. The matrix of internet situations and meanings therefore presents merely a new addition to its original matrix, that is, the previrtual world matrix, because the people in front of the screen are still the same people as in the real life. That is the reason the virtual culture is only a part, that is, extension, of the real culture, and not its alternative.

Key words: *computer mediated communication, internet, sexual identity, sexually differentiated discourse, social interaction*